

ЛІНГВОПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Тетяна Тарасенко, Тетяна Коноваленко

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького***Анотація:**

Статтю присвячено дослідженню проблеми підготовки особистості в процесі навчання іноземних мов до здійснення міжкультурної комунікації та впливу на цей процес лінгвопсихологічних факторів. Розглянуто основні положення та поняття теорії міжкультурної комунікації, ключовими серед яких є культура, соціалізація, комунікація та їх взаємодія. На основі аналізу наукових джерел розкрито взаємозв'язок мови, мовлення і мислення, а також їх співвідношення з культурою і дійсністю. Теоретично доведено, що слово відображає не сам предмет реальності, а те його бачення, яке нав'язане носієві мови наявним у його свідомості уявленням про цей предмет. Наведено психологічні характеристики мови, мовлення і спілкування, які формуються в предметно-комунікативній діяльності людей. Визначено якості особистості, що сприяють реалізації процесу ефективної іншомовної взаємодії в межах міжкультурного спілкування: здатність до прогнозування комунікативної ситуації; здатність до реалізації комунікативного наміру; здатність до аналізу власного психологічного потенціалу й потенціалу партнера; навички саморегуляції в спілкуванні.

Ключові слова:

міжкультурна комунікація; навчання іноземних мов; лінгвопсихологічні фактори; мова; мовлення; мислення; культура; соціалізація; мовна картина світу.

Аннотация:

Тарасенко Татьяна, Коноваленко Татьяна. Лингвопсихологический аспект межкультурной коммуникации.

Статья посвящена исследованию проблемы подготовки личности в процессе изучения иностранных языков к осуществлению межкультурной коммуникации и влиянию на этот процесс лингвопсихологических факторов. Рассмотрены основные положения и понятия теории межкультурной коммуникации, ключевыми среди которых являются культура, социализация, коммуникация и их взаимодействие. На основе анализа научных источников раскрыта взаимосвязь языка, речи и мышления, а также их соотношение с культурой и действительностью. Теоретически доказано, что слово отражает не сам предмет реальности, а то его видение, которое навязано носителю языка имеющимся в его сознании представлением об этом предмете. Представлены психологические характеристики языка, речи и общения, формирующиеся в предметно-коммуникативной деятельности людей. Определены качества личности, способствующие реализации процесса эффективного иноязычного взаимодействия в рамках межкультурного общения, а именно: способность прогнозировать коммуникативную ситуацию; способность реализовывать коммуникативное намерение; способность анализировать собственный психологический потенциал и потенциал партнера; навыки саморегуляции в общении.

Ключевые слова:

межкультурная коммуникация; обучение иностранным языкам; лингвопсихологические факторы; язык; речь; мышление; культура; социализация; языковая картина мира.

Resume:

Tarasenko Tatiana, Konovalenko Tatiana. Linguo-psychological aspect of intercultural communication.

The article is devoted to the study of the issue of preparing a person in the process of learning foreign languages for the intercultural communication and the influence of linguo-psychological factors on this process. The main provisions and concepts of the theory of intercultural communication, the key place among which is occupied by culture, socialization, communication and their interaction are considered. The analysis of scientific sources reveals the relationship between language, speech and thinking, as well as their relationship with culture and reality. It is theoretically proved that the word reflects not the object of reality itself, but its vision, imposed on the native speaker by the idea, the concept of this object present in his consciousness. The undoubted close relationship and interdependence of language and thinking and their relationship with culture and reality are demonstrated. The psychological characteristics of language, speech and communication, which are formed in the subject-communicative activity of people, are given. The characteristics of the personality that contribute to the implementation of the process of effective foreign language interaction in the framework of intercultural communication are determined: the ability to predict the communicative situation; the ability to implement a communicative intention; the ability to analyze one's own psychological potential and the potential of a partner; self-regulation skills in communication.

Key words:

intercultural communication; learning foreign languages; linguo-psychological factors; language; speech; thinking; culture; socialization; linguistic picture of the world.

Постановка проблеми. Посилення глобалізації суспільства та міграції людей у сучасному світі висувають на перший план необхідність розуміння особливостей міжкультурної комунікації на різних рівнях: побутовому, політичному, економічному, освітньому та культурному. Унаслідок такого спілкування з'являються нові міжкультурні проекти, створюються міжнародні організації, де мовний аспект стає невіддільним складником полікультурної взаємодії. Досконале володіння тільки мовними структурами не може забезпечити ефективної комунікації. Мовленнєві формули і кліше, володіння фразеологізмами й навіть деякими жаргонними висловами в міжкультурному спілкуванні часто є більш

важливими, ніж досконале знання мовних одиниць. Мовленнєва поведінка і мовленнєва діяльність, здійснювані за допомогою мови, особливо коли вони розглядаються в загальному контексті комунікації – приймання, передавання й перероблення вербальної інформації, є складними і багатовимірними психологічними процесами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблеми підвищення ефективності міжкультурної комунікації присвячено роботи багатьох дослідників, серед яких Е. Голл, Г. Гофстеде, Л. Гришаєва, Т. Грушевицька, К. Джонсон, К. Кнапп, О. Садохін, В. Телія, Г. Трегер, С. Тер-Мінасова, А. Томас, Д. Хаймс та інші. Усі ці дослідники, на підтримку

концепції про діалектичну єдність культури, мови і комунікації, визнають обумовленість ціннісними орієнтаціями комунікативної поведінки особистостей, що належать до різних культурних груп. Головною метою міжкультурної комунікації виступає розуміння чужої культури. Не менш важливим для дослідження міжкультурної комунікації є аналіз взаємовідношень мови та культури через призму психолінгвістики (О. Леонтьєв) і соціолінгвістики (О. Швейцар), а також таких міждисциплінарних галузей, як етнопсихолінгвістика і лінгвосоціопсихологія. Дослідження механізмів розуміння дає змогу сформулювати висновки про те, як здійснюється обмін інформацією в процесі міжкультурного спілкування. Суттєве значення має опис національно-специфічних особливостей мовної картини світу (С. Арутюнов), а також співвідношення мови і національної самосвідомості. Крім того, необхідним для підвищення ефективності міжнародної комунікації є розроблення таких понять, як мовна особистість (Г. Китайгородська), концепт і концептосфера (Д. Лихачов). Поглибленого дослідження вимагають проблеми мовного спілкування (Є. Тарасов); зв'язку свідомості й комунікації (І. Зимня); мови і комунікативної поведінки людини; моделювання комунікативного процесу; комунікативних стратегій; комп'ютерної комунікації; фатичних мовленнєвих жанрів, націлених на встановлення й підтримання контакту; культурного спілкування; типів, категорій і структури дискурсу, а також характерні для нього культурно-обумовлені відмінності.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз лінгвопсихологічного аспекту міжкультурної комунікації і теоретичне обґрунтування шляхів підвищення ефективності формування готовності особистості до здійснення успішної міжкультурної комунікації в процесі навчання іноземних мов.

Виклад основного матеріалу дослідження. На початку ХХІ століття багато людей почали сприймати культурну ідентичність у міжнародному просторі не як дещо гарантоване, природне, а як джерело суперечок і труднощів. Щоб зрозуміти поведінку представника іншої культури й адекватно відреагувати на неї в конкретній ситуації, потрібно знати, яка поведінка є традиційною і загальноприйнятою в цій культурі, адже для кожної культури характерні свої специфічні моделі соціально прийнятної і доречної поведінки, ефективної для досягнення цілей спілкування (взаємодії). Саме тому для набуття навичок міжкультурної комунікації необхідно

знати особливості комунікативної поведінки носіїв мови, зокрема й психологічний аспект, який регулює та посилює процес двостороннього обміну інформацією.

Теорія міжкультурної комунікації – відносно нова галузь досліджень, але проблеми взаємодії та взаємовпливу культур, співвідношення культури і мови, а також пошук оптимальних форм міжкультурного спілкування завжди привертали увагу дослідників. Задовго до того, як міжкультурна комунікація сформувалася в окрему галузь знань, багато питань, що згодом стали для неї основними, були розроблені такими вченими, як Арістотель, Г. Лейбніц, І. Кант, Г. Гегель, В. фон Гумбольдт, Ф. Боас та багатьма іншими.

Як зауважує А. Садохін (Садохин, 2005), невіддільним складником «культурної грамотності» кожного сучасного фахівця в галузі комунікативістики є погляди В. фон Гумбольдта, які дали поштовх розвитку багатьох напрямів у мовознавстві й лінгвокультурології. За твердженням вченого, поділ людства на народи і племена й відмінність його мов і діалектів тісно пов'язані між собою і залежать від третього явища більш високого порядку – дії людської духовної сили, яка виступає завжди в нових і часто більш досконалих формах... Кожна конкретна мова пов'язана з духом народу... і чим сильніше вплив духу на мову, тим закономірно багатшим є розвиток останньої (с. 45).

Між мовою і реальним світом стоїть людина. Саме людина сприймає й усвідомлює світ за допомогою органів почуттів і на їх основі створює систему уявлень про світ. Пропустивши їх через свідомість, осмисливши результати цього сприйняття, вона передає їх іншим членам свого мовленнєвого колективу за допомогою мови. Інакше кажучи, між реальністю і мовою стоїть мислення. Мова як спосіб висловити думку й передати її від людини до людини як найтісніше пов'язана з мисленням. Співвідношення мови і мислення – одвічне складне питання мовознавства і філософії, проте головне – це безсумнівний тісний взаємозв'язок і взаємозалежність їх та співвідношення з культурою і дійсністю. Слово відображає не сам предмет реальності, а те його бачення, яке нав'язане носієві мови наявним у його свідомості уявленням, поняттям про цей предмет. Поняття це складається на рівні узагальнення деяких основних ознак, що формують це поняття, а тому являє собою абстракцію, відволікання від конкретних рис. Шлях від реального світу до поняття й далі до словесного вираження – неоднаковий у різних народів, що зумовлено відмінностями в історії, географії, особливостями

життя цих народів і, відповідно, відмінностями в розвитку їх суспільної свідомості. Оскільки людська свідомість обумовлена як колективно (способом життя, звичаями, традиціями тощо), тобто всім тим, що визначається словом «культура» в широкому, етнографічному сенсі), так і індивідуально (специфічним сприйняттям світу, властивим цьому конкретному індивідуумові), то мова відображає дійсність не прямо, а як два перетворення: від реального світу до мислення й від мислення – до мови.

Мовна картина світу відображає реальність через культурну картину світу. Ідеться, по-перше, про те, що мова як ідеальна, об'єктивно наявна структура підпорядковує собі, організовує сприйняття світу його носіями. А по-друге, мова утворює власний світ, ніби накладений на світ дійсний. Шлях від реального світу до поняття й вираження цього поняття в слові у різних народів неоднаковий і детермінований різними природними, кліматичними умовами, а також різним соціальним оточенням. З огляду на ці обставини, у кожного народу своя історія, своя культурна й мовна картина світу. Водночас культурна картина світу завжди багатша, ніж мовна. Але саме в мові реалізується, вербалізується культурна картина світу, зберігається й передається з покоління в покоління. У цьому процесі слова – це не просто назви предметів і явищ, а фрагменти реальності, пропущені крізь призму культурної картини світу, унаслідок чого вони набувають специфічних, притаманних цьому народові рис.

Водночас мовна практика свідчить, що мова – не механічний додаток якоїсь культури, інакше вона не могла б використовуватися в численних ситуаціях міжкультурного спілкування. Лінгвістична відносність обмежувала б потенціал мови рамками лише однієї культури. Насправді однією з провідних властивостей мови є її універсальність, що дає змогу людині використовувати мову як засіб спілкування в усіх потенційно можливих ситуаціях спілкування, зокрема й щодо інших культур. Саме універсальність мови дає змогу їй здійснювати як внутрішньокультурне, так і міжкультурне спілкування.

Початок ХХІ сторіччя характеризується переглядом фундаментальних основ лінгвістичної освіти. Сучасні ситуації (геополітична, гео економічна та геокультурна) вимагають введення в систему мовної освіти інноваційних технологій, які сприяють формуванню «вторинної мовної особистості». На думку Е. Голла і Г. Трейгера (Trager, & Hall, 1994), які ще в 1959 році вперше запропонували термін «міжкультурна комунікація» й розробили положення теорії

міжкультурної комунікації, головною метою викладання іноземних мов є навчання мови як реального й повноцінного засобу спілкування. Важливими аспектами міжкультурної комунікації є такі поняття, як «культура», «соціалізація», «комунікація».

Культура – це спосіб мислення і життя, за допомогою якого людина отримує від інших членів групи набір поглядів, цінностей, норм і переконань. Цей набір основних припущень і розв'язків проблем світу є спільною системою, яка передається від покоління до покоління для забезпечення виживання. Культура складається з неписаних і сталих принципів і законів, які керують взаємодією людини із зовнішнім світом. Членів культури можна ідентифікувати за деякою схожістю, що вони мають між собою. Вони можуть бути об'єднані релігією, географією, расою або етнічною належністю (Бацевич, 2007).

Соціалізація – термін, що його використовують соціологи, соціальні психологи, антропологи, політологи та педагоги для ознайомлення з процесом успадкування й поширення норм, звичаїв, цінностей та ідеологій, що забезпечують індивідуумів уміннями й навичками, необхідними для участі у функціонуванні суспільства. Отже, соціалізація є «засобом досягнення соціальної та культурної безперервності» (Потебня, 1993, с. 8).

Соціалізація відображає процес, який може забезпечити бажані результати, що іноді позначаються як «моральні» щодо суспільства, у якому це відбувається. На індивідуальні погляди на певні питання, наприклад щодо раси або економіки, впливає суспільний консенсус, і зазвичай особистість схильється до того, що суспільство вважає прийнятним або «нормальним». Багато соціально-політичних теорій доводять, що соціалізація забезпечує лише часткове пояснення людських вірувань і поведінки, стверджуючи, що люди не є чистими аркушами, визначеними їхнім оточенням. Наше культурне розуміння світу й усе в ньому, зрештою, впливає на наш стиль спілкування: ми починаємо ознайомлюватися з культурою приблизно в той самий час, коли починаємо вчитися спілкуватися. Культура впливає і на слова, які ми говоримо, і на нашу поведінку.

Комунікація (від лат. *commūnicāre* – «поділитися») – це цілеспрямована діяльність щодо обміну інформацією між двома або більше учасниками для передавання чи отримання потрібних знань через спільну систему знаків і семіотичних правил. Основними етапами комунікації є: формування комунікативного наміру, композиції повідомлень, кодування повідомлень і передавання сигналу, прийому сигналу, декодування повідомлень і, нарешті,

інтерпретації повідомлення одержувачем (М'язова, 2006).

Деякі автори трактують міжкультурну комунікацію як адекватне взаєморозуміння учасників комунікації, що належать до різних національних культур. Міжкультурна комунікація є сукупністю специфічних процесів взаємодії людей, що належать до різних культур. Вона відбувається між партнерами по взаємодії, які не тільки належать до різних культур, а й усвідомлюють той факт, що кожен з них є «іншим» і кожен сприймає чужорідність «партнера» (Верещагин, & Костомаров, 1993, с. 26).

Щоб зрозуміти поведінку представника іншої культури й адекватно відреагувати на неї в конкретній ситуації, потрібно знати, яка поведінка є традиційною і загальноприйнятною в цій культурі. Пошук оптимальних форм міжкультурного спілкування завжди привертав увагу дослідників. У суто науковому сенсі міжкультурна комунікація – це гібридна гілка академічних дисциплін, що поєднує культурну антропологію, соціологію та міжнародні дослідження, орієнтовані на шляхи полегшення розуміння через кордони та культури.

Ще філософи античного світу розглядали співвідношення мови і культури й вказували на активну роль мови в розвитку культури, досягненні наукових істин. Мова в суспільстві сприяє розквіту культури, відображає національну психологію, соціально-історичні умови життя й культурні особливості народу. Цілком закономірно, що мова як засіб комунікації виступає інструментом передачі культурних цінностей народу, що спілкується цією мовою. Отже, мова є компонентом духовної культури, необхідним засобом людського мислення і спілкування, умовою його виникнення та розвитку, а також передачі культурних цінностей від покоління до покоління.

Знання іноземної мови передбачає набуття вміння розуміти носія іншої картини світу й успішно здійснювати з ним комунікацію. Тобто результатом оволодіння іноземною мовою є цілеспрямовано сформована вторинна мовна особистість із великим обсягом фонових знань країни, мова якої вивчається. Можна мати всі необхідні знання, навіть правильно будувати власну й безпомилково розшифровувати мовленнєву поведінку іншої людини, проте не володіти вміннями співвідносити моделі і конкретні акти поведінки з уміннями донести до співрозмовника сенс особливостей міжкультурного акту спілкування.

З огляду на сказане вище, міжкультурну комунікацію слід розглядати як особливу форму комунікації двох або більше представників різних

культур, у процесі якої відбувається обмін інформацією і культурними цінностями культур, що взаємодіють. Процес міжкультурної комунікації є специфічною формою діяльності, яка не обмежується тільки знаннями іноземних мов, а вимагає також знань матеріальної і духовної культури іншого народу, релігії, цінностей, моральних настанов, світоглядних уявлень тощо, які в сукупності визначають модель поведінки партнерів у комунікації.

Інформація, що становить зміст процесу комунікації, не ізольована, а перебуває в нерозривному взаємозв'язку з культурною картиною світу, що є у кожної зі сторін. У сукупності культурна картина світу й комунікативна інформація створюють контекст процесу комунікації. Прийнято виділяти внутрішній контекст і зовнішній. Внутрішнім контекстом є сукупність фонових знань, ціннісні настанови, культурна ідентичність та індивідуальні особливості людини. До нього також належить настрій, із яким комуніканти прилучається до спілкування і який створює психологічну атмосферу комунікації. Зовнішній контекст комунікації формують час, сфера та умови спілкування. Важливою обставиною є місце проведення комунікації, яке визначає тло комунікативного процесу.

Гумбольдтівське поняття «духу народу» як маніфестації культури отримало безліч різноманітних інтерпретацій у науці. Ідеї, закладені в роботах В. фон Гумбольдта, згодом підхопили й розвинули інші вчені, зокрема Я. Грімм, О. Потебня, І. Бодуен де Куртене, Ш. Баллі, А. Марті.

Американський лінгвіст і антрополог Едвард Сепір і його учень Бенджамін Лі Уорф розробили гіпотезу лінгвістичної відносності, згідно з якою структура мови визначає структуру мислення і спосіб пізнання зовнішнього світу. Відповідно до гіпотези Сепіра-Уорфа, логічний склад мислення визначається мовою. Характер пізнання дійсності залежить від мови, якою мислить суб'єкт пізнання. Люди розділяють світ, організовують його в поняття й розподіляють значення так, а не інакше, оскільки є учасниками деякої угоди, що має силу лише для цієї мови. На думку вчених, подібні фізичні явища дають змогу створити подібну картину Всесвіту лише в співвідношенні мовних систем.

Ця гіпотеза має «сильну» і «слабку» версії. Прихильники «сильної» версії вважають, що мислення безпосередньо залежить від мови, і дотримуються концепції лінгвістичного детермінізму. Однак, як вважають М. Коул і С. Скрібнер, «вивчення світу обмежалося б тільки тими явищами або рисами, які закодовані в нашій мові» (*Common European Framework*

of Reference for Languages, 2001, с. 56). Прихильники «слабкої» версії гіпотези лінгвістичної відносності вважають, що мови різняться не стільки тим, що з їх допомогою можна висловити, скільки тим, що з їх допомогою висловити легше. Залежно від наявності або відсутності в мові слів, що позначають ті чи інші перцептивні категорії, розуміння полегшується або ускладнюється.

Ще до середини XIX сторіччя були сформульовані основні положення проблематики співвіднесеності й взаємозумовленості менталітету, мови і мовлення, що корелюють із сучасними теоріями. Вони знайшли своє відображення в концепції Л. Виготського (1999) про взаємовідношення мови і мовлення, де автор зазначає, що мова реалізується в мовленні і, своєю чергою, є відображенням менталітету індивіда.

Серед базисних постулатів, що відображають взаємодію мови та менталітету, можна вказати такі:

- кожна мова несе в собі особливості менталітету нації;

- у різних мовах наявні загальні універсалиї, типові для людського мислення загалом;

- мова є носієм духовної енергії людини.

О. Леонтьєв (1981), узагальнюючи дослідження Л. Виготського щодо психологічної природи мовлення, доходить таких висновків:

- 1) мовлення як своєрідна діяльність не стоїть поруч з іншими видами діяльності, йому належить центральне місце в процесі психологічного розвитку; розвиток мовлення внутрішньо пов'язаний із розвитком мислення (у реальній єдності з яким воно виступає) і з розвитком свідомості загалом;

- 2) мовлення має поліфункціональний характер, тобто властиве різним видам діяльності; воно виконує комунікативну (слово – засіб спілкування), індикативну (слово – засіб вказівки на предмет), інтелектуальну й сигніфікативну (слово – носій узагальнення, поняття) функції, які внутрішньо пов'язані між собою;

- 3) мовлення – поліморфна діяльність, що є усним комунікативним мовленням або мовленням усним, але таким, що не виконує прямої комунікативної функції, тобто є мовленням внутрішнім. Ці форми мови реально можуть переходити одна в іншу;

- 4) у мовленні (і, відповідно, у слові) слід розрізняти його фізичний зовнішній бік і семічний (семантичний, смисловий);

- 5) слово як одиниця людського членороздільного мовлення, по-перше, має предметну віднесеність (що становить

специфічну ознаку людського слова) і, по-друге, має значення, тобто є носієм узагальнення;

- 6) процес розвитку мовлення не є процесом кількісних змін, що виражаються в збільшенні словника дитини й асоціативних зв'язках слова, а є процесом якісних змін, стрибків, тобто це процес дійсного розвитку, який є внутрішньо пов'язаним з розвитком мислення і свідомості та охоплює (як і процес розпаду мовлення) всі перераховані функції, сторони і зв'язки слів (с. 69).

І. Зимня (2001) зауважує, що визначення поняття «мова» і «мовлення», запропоновані О. Леонтьєвим, розглядаються в психології як основоположні і з погляду методології розкривають суспільну, соціально-історичну природу мови, передбачають необхідність великої уваги до змістовної, понятійної сторони мовних явищ. Водночас наведені вище власне методологічні характеристики мови ще раз акцентують на тому, що вона є найважливішим засобом вираження (і навіть більше, формування та існування) думки. Сама думка як модус відношень між поняттями, як відображення предметів, явищ у їх зв'язках і відношеннях задається дійсністю і формується в предметно-комунікативній діяльності людей. Дослідниця підкреслює особливу важливість наведених О. Леонтьєвим психологічних характеристик мовлення як процесу висловлення думки, у яких наголошується на його предметній віднесеності і багатофункціональності (с. 24).

Значний внесок у подальше розроблення проблеми взаємовідношення мови, мислення, свідомості й спілкування зробив Л. Вітгенштейн (1994), який, фактично, визначив концептуальну парадигму процесу реалізації ефективної взаємодії на міжкультурному та соціокультурному рівнях. Його теорія «мовних ігор», будучи формалізованим підходом, покликаним підкреслити, що мовлення є взаємодія являє собою компонент діяльності, практичний контекст якої спирається на ментальні сутності людей, дає змогу вивчати механізми регуляції процесу ефективної міжкультурної і соціокультурної мовної взаємодії, за рахунок типізації безлічі взаємопов'язаних «мовних ігор», їх поступового ускладнення, відповідності правилам і контекстної зумовленості.

Ментальні картини, або стереотипи, вкорінені в людській свідомості, що будуються самою мовою, у середовищі якої живуть ці люди, дуже міцні: приймаючи їх за самоочевидні, наче «зростаєшся» з ними. Стає дуже непросто ставитися до них критично, відійти, дистанціюватися, засумніватися в них. Ще важче подолати ці картини, замінити їх на інші. Отже,

у рамках соціокультурної і міжкультурної мовної взаємодії роль стереотипів є очевидною: з їх допомогою ніби навішується популярний ярлик на багатоваріантний у реальності образ. Стереотипи однозначні й ділять світ на дві категорії: «знайоме» і «незнайоме». «Знайоме» стає синонімом «доброго», а «незнайоме» – синонімом «поганого». Цю саму ідею стверджує у своїх роботах і Д. Майєрс (2006), наголошуючи на тому, що недостатнє знання про людину, про її культуру, сприяє її ворожому сприйняттю. Це закладено в психіці людини на рівні інстинкту з доісторичних часів, коли будь-який незнайомий об'єкт в умовах первіснообщинного ладу чаїв у собі небезпеку.

Саме тому є очевидним, що для реалізації процесу ефективної взаємодії в рамках міжкультурного спілкування комунікантам необхідно мати здатність до виявлення національних стереотипів, що містяться в ідіоматичних і поведінкових характеристиках, уміти «читати» культурну інформацію, рефлексувати готові оцінки представників тієї чи іншої культури і виявляти критичність і нестандартність мислення завдяки глибокому розумінню лінгвокультурних феноменів.

Кодовані мовленнєві комунікації можуть ґрунтуватися на цінностях тієї чи іншої культури. Наприклад, англійські звороти і фрази ввічливі та чемні, хоча, вимовляючи їх, носій англійської культури може мати на увазі зовсім інше. Так, фраза «That's a good question» у перекладі звучить як «Це хороше запитання», а може часто означати «Абсолютно не знаю, що тут робити», а фраза «That's one way of putting it» («Це один з можливих підходів») насправді кодоване – «Я категорично не згоден з цією маячнею».

Саме в контексті лінгвістичних досліджень, як твердить І. Зимня (2001), уперше були порушені питання про активну діяльну природу мови, її зв'язки з духовною діяльністю індивіда і духом народу (В. Гумбольдт), самого розмежування понять «мови» як системи знаків, потенційного, соціального утворення і «мовлення» як процесу актуального, психофізичного утворення, «акту індивідуального користування мовою».

Міжособистісне спілкування як елемент міжкультурної комунікації відображається в його функціях: інформаційній, експресивній, мотиваційній та соціальній, що надає йому більш стандартного, раціонального та інструментального характеру, порівняно з масовими формами спілкування. В основу дослідження міжособистісного спілкування покладено теорію мовленнєвої діяльності, оскільки вербальні засоби спілкування відіграють головну роль у процесі міжособистісної взаємодії. Л. Виготський (1999) та

О. Леонтьєв (1981) розглядали цю діяльність з погляду психолінгвістичних основ теорії поведінки. Міжособистісне спілкування може допомогти змінити думки, ставлення людей, які беруть участь в обміні інформацією. Можна вважати, що міжособистісне спілкування є успішним та ефективним, якщо у процесі його досягнуто поставлених цілей, чому сприяє наявність у комунікантів таких якостей:

- здатності до прогнозування комунікативної ситуації, орієнтування в ній;

- здатності до віднайдення комунікативної структури, адекватної предмету спілкування, та реалізації комунікативного наміру;

- здатності до аналізу власного психологічного потенціалу й потенціалу партнера;

- навичок самоналаштування, саморегуляції в спілкуванні, зокрема й уміння долати психологічні бар'єри, знімати зайвий стрес, емоційно підлаштовуватися під ситуацію, розподіляти зусилля в спілкуванні.

З огляду на зазначене вище, а також психолінгвістичні особливості спілкування, у процесі міжкультурної взаємодії для досягнення комунікативної мети слід дотримуватися таких загальних правил:

1. Процес сприйняття має особистісну основу: різні люди по-різному сприймають та інтерпретують однакові сигнали.

2. Якщо людина вважає, що саме її інтерпретації найбільш точно відображають реальність, у неї можуть виникнути труднощі в міжособистісному спілкуванні.

3. Якщо комунікант дозволяє життєво важливим інтересам, емоціям, потребам «контролювати» його сприйняття, він може пропустити важливі повідомлення, надіслані йому від інших людей (Митрофанова, 2016).

Висновки. Отже, основне завдання навчання іноземних мов – це оволодіння мовою як реальним та повноцінним засобом спілкування, інструментом здійснення міжкультурної комунікації. Людина має розуміти, яких результатів у міжкультурній комунікації реально можна досягти, використовуючи мову як засіб спілкування. У процесі навчання іноземної мови необхідно не просто ставитися до неї як до засобу спілкування, а й виходити за межі лінгвістики, замислюватися над взаємодією мови і культури, активно залучати такі комплексні наукові дисципліни, як психолінгвістика, соціолінгвістика тощо. Реальне використання мови в соціальному контексті є основою міжкультурної комунікації. Оскільки людська свідомість обумовлена як колективно (культурою в широкому, етнографічному сенсі – способом життя, звичаями, традиціями тощо), так

і індивідуально (специфічним індивідуальним сприйняттям світу), то дійсність у спілкуванні відображається не прямо, а через два перетворення: від реального світу до мислення й від мислення до мови. Мовна картина світу відображає реальність через культурну картину світу. У соціально-психологічному сенсі підготовка особистості до міжкультурної

комунікації являє собою процес навчання способів встановлення ціннісного контакту й досягнення взаєморозуміння. Саме тому для набуття навичок міжкультурної комунікації необхідно знати особливості комунікативної поведінки носіїв мови, зокрема й психологічний аспект, який регулює та посилює процес двостороннього обміну інформацією.

Список використаних джерел

- Бацевич, Ф. С. (2007). *Словник термінів міжкультурної комунікації*. Київ: Довіра. 205 с.
- Верещагин, Е. М., & Костомаров, В. Г. (1993). *Язык и культура*. Москва: Просвещение. 246 с.
- Винтгенштейн, Л. (1994). Логико-философский трактат. М. С. Козлова, & Ю. А. Асеев (Пер. с нем.) Взято з <http://w2.ict.nsc.ru/jspui/bitstream/ICT/951/3/vit.pdf>.
- Выготский, Л. С. (1999). *Мышление и речь*. Москва: Лабиринт. 350 с.
- Зимняя, И. А. (2001). *Лингвопсихология речевой деятельности*. Москва: МПСИ; Воронеж: МОДЭК. 432 с. Взято з [http://psychlib.ru/mgppu/zlp/ZLP-001-NTM#\\$p1](http://psychlib.ru/mgppu/zlp/ZLP-001-NTM#$p1).
- Леонтьев, А. Н. (1981). *Проблемы развития психики* (4-е изд.). Москва: Изд-во МГУ. 584 с.
- Лихачев, Д. С. (1996). *Очерки по философии художественного творчества*. С-Петербург: БЛИЦ. 159 с.
- Майерс, Д. (2006). *Социальная психология*. (7-е изд.). С-Петербург: Питер. 794 с.
- Митрофанова, И. И. (2016). *Межкультурная коммуникация: психолингвистический аспект*. Взято з <http://rulb.org/ru/article/mezhkulturnaya-kommunikaciya-psixolingvisticheskij-aspekt>.
- М'язова, І. Ю. (2006). Особливості тлумачення поняття «міжкультурна комунікація». *Філософські проблеми гуманітарних наук*, 8, 108–113.
- Потебня, А. А. (1993). *Мысль и язык*. Киев: СИНТО. 192 с.
- Садохин, А. П. (2005). *Введение в теорию межкультурной коммуникации*. Москва: Высшая школа. 310 с.
- Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Cambridge: Council of Europe. 260 p.
- Trager, G., & Hall, E. (1994). Culture and Communication; A Model and an Analysis. *Explorations and Communication*, 3.

Відомості про авторів:

Тарасенко Тетяна Володимирівна

tanyta3003@gmail.com

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

Коноваленко Тетяна Василівна

angl_fil_mdpu@ukr.net

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

doi: 10.33842/22195203/2021/26/47/53

Матеріал надійшов до редакції 04. 05. 2021 р.
Прийнято до друку 03. 06. 2021 р.

References

- Batsevych, F. S. (2007). Dictionary of terms of intercultural communication. Kyiv: Dovira. [in Ukrainian]
- Vereshchagin E.M., Kostomarov V.G. (1993). Language and culture. Moscow: Education. [in Russian]
- Vintgenstein L. Logical and philosophical treatise. URL: <http://w2.ict.nsc.ru/jspui/bitstream/ICT/951/3/vit.pdf> .[in Russian]
- Vygotsky L.S. (1999). Thinking and speaking. Moscow: Labyrinth. [in Russian]
- Zimniaya I.A. (2001). Linguo-psychology of speech activity. Moscow: Moscow Psychological and Social Institute, Voronezh: NPO MODEK. URL: [http://psychlib.ru/mgppu/zlp/ZLP-001-NTM#\\$p1](http://psychlib.ru/mgppu/zlp/ZLP-001-NTM#$p1). [in Russian]
- Leontiev A. N. (1981). Problems of the development of the psyche, 4th ed. Moscow. [in Russian].
- Likhachev D.S. (1996). Essays on the philosophy of artistic creativity. St. Petersburg: BLITS. [in Russian].
- Myers D. (2006). Social psychology.- 7th ed. SPb.: Piter. [in Russian].
- Mitrofanova I.I. Intercultural Communication: Psycholinguistic Aspect. URL: <http://rulb.org/ru/article/mezhkulturnaya-kommunikaciya-psixolingvisticheskij-aspekt/> [in Russian].
- Myazova I.Y. (2006). Peculiarities of interpretation of the concept "intercultural communication". *Philosophical problems of the humanities*. № 8. P. 108–113. [in Ukrainian].
- Potebnya A.A. (1993). Thought and language. Kiev: SINTO. [in Russian].
- Sadokhin A.P. (2005). Introduction to the theory of intercultural communication. Scientific publication. Moscow: Higher School. [in Russian]
- Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. (2001). Cambridge: Council of Europe. [in English].
- Trager G., Hall E. (1994). Culture and Communication; A Model and an Analysis. *Explorations and Communication*. №3. [in English].

Information about the authors:

Tarascenko Tetiana Volodymyrivna

tanyta3003@gmail.com

Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhzhia region, 72312, Ukraine

Konovalenko Tetiana Vasyilivna

angl_fil_mdpu@ukr.net

Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhzhia region, 72312, Ukraine

doi: 10.33842/22195203/2021/26/47/53

Received at the editorial office 04. 05. 2021.
Accepted for publishing 03. 06. 2021.